

Козлова В. В.

Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка

Бергазова О. С.

Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка

ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНІ ЗАСОБИ РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КАТЕГОРІЇ «ТОЛЕРАНТНІСТЬ» В АНГЛОМОВНОМУ ЄВРОПАРЛАМЕНТСЬКОМУ ДИСКУРСІ

У статті досліджується питання репрезентації комунікативної категорії «толерантність» в англomовному європарламентському дискурсі засобами лексико-семантичного рівня англійської мови. Уточнено поняття європарламентського дискурсу, визначено сучасне розуміння толерантності як комунікативної категорії та її роль у дискурсі Європарламенту.

У статті аналізуються та систематизуються лексико-семантичні засоби вираження даної категорії в англomовному європарламентському дискурсі. Увага фокусується на морфологічних і словотвірних особливостях лексики, яка виражає толерантну позицію в європарламентському дискурсі, а також на стилістичних групах цієї лексики. Розглянуто явище фемінітива, а також роль евфемізації та дисфемізації як засобів репрезентації комунікативної категорії «толерантність» в англomовному європарламентському дискурсі на лексико-семантичному рівні. У статті також визначено роль термінології як лексичного засобу репрезентації комунікативної категорії «толерантність» в англomовному європарламентському дискурсі, досліджено вживання спеціальної термінології для толерантного найменування різних груп населення.

Визначено основний контекст, тематика дискурсу Європарламенту, у рамках яких використовуються лексико-семантичні засоби репрезентації комунікативної категорії «толерантність». Лексико-семантичні засоби, які реалізують комунікативну категорію «толерантність» в англomовному європарламентському дискурсі та які проаналізовані в даній статті, дають можливість визначити основні цінності цього типу дискурсу, з'ясувати основні особливості реалізації толерантної комунікативної поведінки в Європарламенті.

Дана публікація покликана компенсувати лакуни, наявні сьогодні у сфері дослідження європарламентського дискурсу з погляду реалізації в ньому комунікативної категорії толерантності. Релевантність публікації зумовлена євроінтеграційним процесом, який спостерігається сьогодні в Україні та потребує різногалузевого, зокрема й лінгвістичного, аналізу європейського суспільства, його цінностей, норм, вимог в області політичної, парламентської, дипломатичної комунікації.

Ключові слова: комунікативна категорія «толерантність», англomовний європарламентський дискурс, лексико-семантичні засоби, фемінітив, евфемізм, дисфемізм.

Постановка проблеми. Сьогодні Україна впевнено рухається шляхом євроінтеграції, що зумовлює необхідність різногалузових досліджень особливостей європейського середовища – європейського права, політичної сфери Європейського Союзу (далі – ЄС), європейських цінностей і норм комунікації між країнами-членами ЄС та світом. Однією з найбільш вагомих цінностей європейського суспільства є толерантність як здатність позитивно реагувати на соціальні, культурні, етнічні відмінності; терпимість до представників різних етнічних груп, їхніх вірувань, моральних і професійно-етичних норм, системи цінностей,

способу мислення. Толерантність як комунікативна категорія забезпечує організацію та регулювання процесу спілкування і має власний набір різнорівневих мовленнєвих засобів. Актуальність роботи зумовлена потребою сучасної лінгвістичної парадигми розширити сфери дослідження комунікативної категорії «толерантність» через вивчення особливостей її репрезентації в різних типах дискурсу, зокрема і в англomовному європарламентському дискурсі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Толерантність є багатоплановим феноменом, що перебуває в колі інтересів гуманітарних науко-

вих розвідок із філософії, соціології, політології, психології, релігієзнавства, культурології, теорії комунікації, етнографії, мовознавства. Це визначає розмаїття значень цього терміна і передбачає багатоаспектність вивчення відповідного феномену. У межах лінгвістичних досліджень дискусійним залишається питання категоріального статусу толерантності. Толерантність розглядається як категорія мовного спілкування [5], культурно-психологічна категорія [3], змістовно-прагматична дискурсивна категорія [12], соціолінгвістична категорія [7], комунікативна категорія [6; 10; 8; 11]. За Ф. С. Бацевичем, комунікативна толерантність – «комплексне поняття, яке включає в себе дотримання законів, правил, конвенцій, постулатів, максим неконфліктного спілкування, культури мовлення, усіх складників категорії ввічливості та багатьох інших чинників міжособистісної інтеракції із застосуванням засобів мови» [2, с. 110]. Толерантність як комунікативна категорія становить складне, багатопланове явище, конструюючою ознакою якого є регуляція мовленнєвої поведінки комунікантів у процесі спілкування, і спрямована на запобігання комунікативним невдачам, недопущення конфлікту, досягнення поставленої мети шляхом збереження балансу відносин зі співрозмовником [6, с. 21].

У межах комунікативно-дискурсивної парадигми активно досліджуються стратегії і тактики реалізації комунікативної категорії толерантності в сучасному політичному дискурсі [11], мовні індикатори вираження толерантності в медичному дискурсі [4], особливості реалізації категорії толерантності в науковому дискурсі [6], однак питання мовної репрезентації толерантності як комунікативної категорії в англomовному європарламентському дискурсі залишається недослідженим.

Постановка завдання. Як комунікативна категорія «толерантність» має «власний зміст у вигляді прескрипційного й інформаційно-змістовного аспекту, перебуває в опозиції до інтолерантності, має градуальний характер прояву і реалізується за допомогою певних мовних і немовних засобів» [11, с. 5]. Завданням нашого дослідження є вивчення інформаційно-змістовного аспекту толерантності шляхом комплексного аналізу лексико-семантичних засобів реалізації комунікативної категорії «толерантність» в англomовному європарламентському дискурсі.

Виклад основного матеріалу. Парламентський дискурс має ознаки політичного дискурсу та належить до інституційної сфери спілку-

вання. Інтеракціональність парламентського дискурсу виявляється у взаємодії політичних діячів і похідних від них політичних текстів-дискурсів [1, с. 11]. Відповідно до комунікативно-діяльницького розуміння дискурсу (М. Л. Макаров), з урахуванням його адресатної спрямованості (В. І. Карасик) і сфери функціонування діалогічних подій (С. О. Аристов, І. П. Сусов, С. О. Сухих), англomовний європарламентський дискурс визначаємо як статусно орієнтовану комунікативну взаємодію, яка відбувається у формальній, інституціональній сфері спілкування – Європарламенті, де учасники комунікації – політики (євродепутати) – у процесі передачі політичної інформації реалізують основну мету дискурсу – боротьбу за владу. Хронотоп парламентського дискурсу представлено хроносом (час) і топосом (місце). У межах аналізованих нами європарламентських вебпублікацій топосом є країни ЄС і країни-партнери ЄС – увага фокусується на питаннях, пов'язаних із Великобританією, розглядається співробітництво та представництво Європарламенту у Сполучених Штатах Америки (далі – США), порушуються проблеми України, Грузії тощо. Хронос включає як ритуальні (вибори до Європарламенту) та календарні події (засідання Європарламенту), так і спонтанні події – ті, які відбуваються непередбачувано та висвітлюються публікаціями на вебсторінках Європарламенту. Цінності англomовного європарламентського дискурсу базуються на ціннісних орієнтаціях Європейського Союзу, що заснований на цінностях свободи, демократії, безпеки, вільної та справедливої торгівлі, викорінюванні бідності та захисті прав людини тощо.

Толерантність розглядається як одна із цінностей англomовного європарламентського дискурсу і виявляється у праві всіх громадян бути різними; забезпеченні стійкої гармонії між різними конфесіями, політичними, етнічними й іншими соціальними групами; повазі до розмаїтості світових культур, цивілізацій і народів. Це втілено на всіх мовних рівнях, зокрема і на лексико-семантичному, що виявляє набір комунікативних маркерів толерантної мовленнєвої поведінки. За морфологічною приналежністю виділяємо такі групи толерантної лексики в англomовному європарламентському дискурсі:

1) іменники (*Nouns*): *partner, parties, partnership, agreement, liaison* тощо;

2) дієслова (*Verbs*): *exit, reaffirm, consider, provide* тощо;

3) прикметники (*Adjectives*): *open, effective, overwhelming, safeguarded, increased* і т. і.;

4) прислівники (*Adverbs*): *closely, constructively, strongly, orderly, fully*;

5) займенники (*Pronouns*): переважно *his / her*.

У контексті тематики Брексит склалася опозиція «свої – чужі», де позиція Великобританії є «чужою», оскільки вона ініціює вихід із ЄС. Але водночас у межах обговорення цієї теми “Brexit – an orderly exit is in the interests of both parties” уживаються іменники без семантикою рівності й узгодженості: *partner, parties, partnership, agreement, liaison*, що підкреслюють партнерські відносини ЄП та Великобританії. Європарламент керується постулатами толерантного ставлення до чужого вибору, навіть незважаючи на те, що вихід цієї країни із ЄС спричинить безліч проблем і збитків.

Категорію толерантності на лексико-семантичному рівні репрезентують також дієслова: *reaffirm, consider, provide*. Ці дієслова типові для ділової, у даному випадку – дипломатичної комунікації. Відбувається фокусування на ефективних, спрямованих на позитивний результат діях, що засновані на логіці та врахуванні позиції свого опонента.

Такі частини мови, як прийменники, сполучники, числівники, артиклі, як показав здійснений аналіз, не беруть участі в репрезентації комунікативної категорії «толерантність». Розглянемо співвідношення цих морфологічних груп у відсотках (рис. 1).

Як зазначено на діаграмі, найбільший відсоток серед лексичних засобів репрезентації комунікативної категорії «толерантність» у європарламентському дискурсі становлять іменники – 28,81%, другі за частотністю прикметники – 27,12%. Частка дієслів становить 23,73% від 100% лексич-

них засобів, а прислівників – 18,64%. Найменш уживаними засобами репрезентації комунікативної категорії «толерантність» у європарламентському дискурсі на лексичному рівні є займенники, які в нашому розрахунку становлять лише 1,69%.

Окрім того, можемо систематизувати лексичні засоби вираження комунікативної категорії «толерантність» в англійському європарламентському дискурсі за їхньою приналежністю до термінологічної, книжної чи інших стилістичних груп лексики. Більшість розглянутих лексичних засобів належать до книжної лексики, але використовуються й термінологія, що загалом характерно для офіційно-ділового стилю парламентської комунікації.

За походженням серед розглянутої лексики виділяємо такі групи:

1) книжна лексика – *partner, consider, provide, effective, overwhelming, fully, greatly, equally* та ін.;

2) термінологія – здебільшого це політична, дипломатична, воєнна, юридична термінологія. Переважно це іменники: *agreement, liaison, commitment, negotiation, discrimination*, але також наявні термінологічні словосполучення, наприклад: *military forces, act of aggression*;

3) клішовані формули, наприклад: *wish one well, look forward*;

4) фемінітиви та гендерно нейтральна лексика (*businesswoman, spokesperson*).

Особливий інтерес представляє група фемінітивів – «слова жіночого роду, альтернативні або парні аналогічним поняттям чоловічого роду, що належать до всіх людей незалежно від їхньої статі» [9]. Вживання фемінітивів у європарламентському дискурсі забезпечує дотримання толерантного ставлення до жінок: *businesswoman*.

Прикладом толерантної лексики в текстах європарламентського дискурсу є слово *spokesperson*, яке не фокусує увагу на гендері особи взагалі. А от словосполучення *female speakers*, що також вживають для номінації жінок, трактують як сумнівне з погляду гендерної рівності. Гендерне питання толерантної лексики європарламентського дискурсу стосується також уживання займенників. Традиційне вживання займенників чоловічого роду *his* та *him*, коли стать не зазначена, сьогодні практично витіснено, усе частіше вживається *s / he* замість *he* і *she*. У текстах

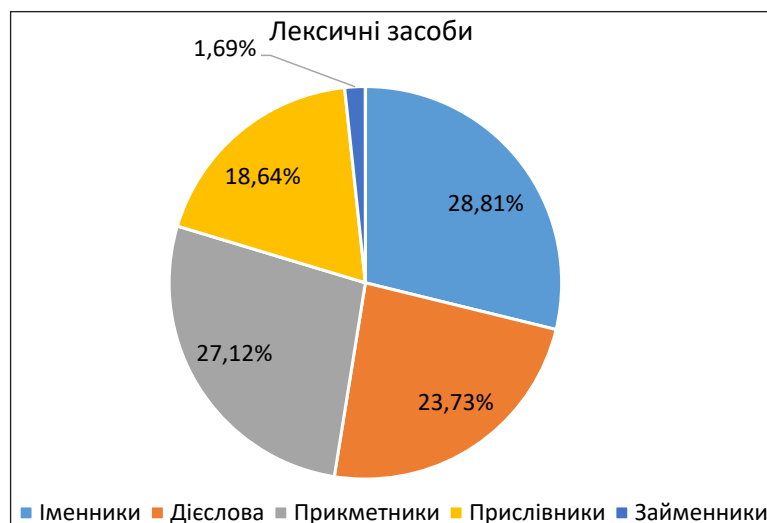

Рис. 1. Відсоткове співвідношення лексичних засобів репрезентації комунікативної категорії «толерантність» у європарламентському дискурсі

європарламентського дискурсу вживання актуального варіанта *s / he* не спостерігаємо. Натомість уживається варіант *his / her* коли йдеться про невизначену статтю: <...> *whether a consumer buys a household appliance, a toy or a computer via the Internet or over the counter in his/her local store* [13].

Окрім того, спостерігається активне вживання в публікаціях спеціальної термінології для найменування груп населення, наприклад: *refugees, migrant, disabled and elderly* тощо. Частина такої термінології є евфемізованою, що загалом відповідає сучасним тенденціям в англійській мові – прагненню замінювати всі негативні оціночні характеристики людей евфемізмами, які звучать більш-менш культурно і м'яко.

Одним із найбільш актуальних питань європарламентського дискурсу останніх років стала проблема біженців – толерантна позиція багатьох країн ЄС призвела до потоку біженців із країн Азії, що підвищило рівень злочинності та спричинило низку конфліктів. Регулюючи цю сферу, Європарламент дотримується толерантної позиції, що виражається у використанні такої термінології на найменування феномену міграції та біженства: *cross-border cooperation, mutual understanding: Since 2008, the European Citizen's Prize is awarded to individuals or organizations which help cross-border cooperation or mutual understanding with in the EU* [15].

Стосовно питань мігрантів та іноземців вважається неpolitкоректним використання номінації *foreigner*. У розглянутих публікаціях на позначення приїжджих до ЄС людей найбільш широко вживані номінації *immigrants, migrant workers*. В одній із публікацій осіб, які є іноземцями у країнах ЄС, номінують як *non-residents*, що є прикладом евфемізації: *Fifteen percent of speed offences in the UK are committed by non-residents* [14].

Оскільки в суспільстві ЄС сформувалося напружене ставлення до мігрантів, евфемізація допомагає висловити толерантну поведінку та транслювати її адресату, щоби зменшити напругу, знизити агресію до цієї групи населення. Водночас така лексика все одно реалізує архетипове протиставлення «свої – чужі», яке загалом характерне для політичного дискурсу.

Варто зазначити, що в англомовному європарламентському дискурсі залучають і прийом дисфемізації – уникнення нейтральної номінації. Так, публікація спеціаліста з міграційних процесів, яку цитують в Європарламенті, має назву "*Bloody Foreigners: The Story of Immigration to Britain*". У ній ужито не тільки неpolitкоректну лексему

foreigner, але й ненормативну лексему *bloody*. Прийом дисфемізації реалізує категорію толерантності не щодо мігрантів, а стосовно місцевих жителів. Вибір інтолерантної номінації мігрантів експлікує негативне емоційне ставлення багатьох жителів ЄС, а інтраканти європарламентського дискурсу, обравши дисфемізм, виражають своє розуміння емоційного стану та позиції громадян ЄС.

За словотвірними особливостями також виділяємо декілька груп лексичних засобів репрезентації комунікативної категорії «толерантність» у європарламентському дискурсі, а саме:

1) слова, утворені префіксальним шляхом (*refugees, reaffirm, discrimination, overwhelming, illegitimate, illegal, self-proclaimed, unfounded* та ін.);

2) слова, утворені суфіксальним шляхом (*partner, agreement, commitment, refugee, disruption, negotiation, discrimination, monitor* тощо);

3) слова, утворені шляхом словоскладання (наприклад, *businesswoman, spokesperson*).

Контекст уживання розглянутих лексичних засобів репрезентації комунікативної категорії «толерантність» в англомовному європарламентському дискурсі становить тематика Брекситу, воєнної агресії з боку Російської Федерації, економічних, дипломатичних питань ЄС, питань мігрантів, жінок і захисту їхніх прав тощо.

Висновки і пропозиції. Проведений аналіз дозволив визначити та систематизувати основні групи лексичних засобів репрезентації комунікативної категорії «толерантність» в англомовному європарламентському дискурсі. Дослідження показало, що за морфологічними властивостями найбільш активно для репрезентації комунікативної категорії «толерантність» використовуються іменники та прикметники. Активно вживаються політична, дипломатична, воєнна, юридична термінологія, термінологічні та клішовані словосполучення, фемінітиви, евфемізми та дисфемізми. Більшість розглянутої лексики (здебільшого термінологічної) утворена за допомогою префіксального, суфіксального словотворення та словоскладання.

Отримані результати можуть бути використані для подальшого наукового розроблення проблематики вербальної репрезентації стратегії і тактик реалізації комунікативної категорії «толерантність» в англомовному європарламентському дискурсі, що і становить перспективу наших подальших досліджень.

Список літератури:

1. Алферов А. В., Кустова Е. Ю., Червоный А. М. Исследование парламентского дискурса 2014–2016 гг. : концептуализация итогов. Политическая лингвистика. 2016. № 5 (59). С. 10–16.
2. Бацевич Ф. С. Лінгвокультурні аспекти комунікативної толерантності. Соціогуманітарні проблеми людини : науковий журнал. 2010. № 5. С. 108–119.
3. Ермакова О. П. Толерантность и проблемы коммуникации. Культурные практики толерантности в речевой коммуникации : коллективная монография. Екатеринбург, 2004. С. 60–73.
4. Жовнір М. М. Мовні індикатори вираження толерантності в медичному дискурсі художньої літератури. URL: <http://elib.umsa.edu.ua/bitstream/umsa/8737/1/Zhovnir%20M..pdf> (дата звернення: 15.09.2019).
5. Земская Е. А. Категория вежливости в контексте речевых действий. Логический анализ языка. Язык речевых действий. Москва, 1994. С. 131.
6. Исаева З. Ш. Категория толерантности и ее роль в научной и политической коммуникации : автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04. Санкт-Петербург, 2011. 21 с.
7. Крысин Л. П. Социальный аспект владения языком. Социальная психолінгвістика : хрестоматія. Москва, 2007. С. 96–124.
8. Михайлова О. А. Лингвокультурологические аспекты толерантности. Екатеринбург, 2015. 124 с.
9. Словарь гендерных терминов. URL: <http://a-zgender.net/feminitiviy.html> (дата звернення: 14.09.2019).
10. Стернин И. А., Шилихина К. М. Коммуникативные аспекты толерантности. Воронеж, 2001. 110 с.
11. Шаповалова Т. А. Коммуникативная категория толерантности и ее реализация в современном политическом дискурсе : автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.02.19. Саратов, 2013. 23 с.
12. Шейгал Е. И. Толерантность в системе дискурсивных категорий. Лингвокультурологические проблемы толерантности : тезисы докладов Международной научной конференции, Екатеринбург, 24–26 октября 2001 г. Екатеринбург, 2001. С. 152–153.
13. Consumer protection: EU-wide rules for those old a defective product / European Parliament. Liaison Office in the United Kingdom. URL: <http://www.europarl.europa.eu/news/ga/press-room/20180221IPR98333/consumer-protection-eu-wide-rules-for-those-sold-a-defective-product> (дата звернення: 14.09.2019).
14. Justice for drivers, meatlabelling and affordable medicines – this week in the European Parliament / European Parliament. Liaison Office in the United Kingdom. URL: <http://www.europarl.europa.eu/unitedkingdom/en/media/ep-news/epnews2015/feb2015/9feb2015.html> (дата звернення: 14.09.2019).
15. Students and Refugees Together win Citizen’s Prize 2017 / European Parliament. Liaison Office in the United Kingdom. URL: <http://www.europarl.europa.eu/news/ga/press-room/20171109IPR87707/students-and-refugees-together-win-citizen-s-prize-2017> (дата звернення: 14.09.2019).

Kozlova V. V., Berhazova O. S. LEXICO-SEMANTIC MEANS OF THE COMMUNICATIVE CATEGORY “TOLERANCE” PRESENTATION IN ENGLISH EUROPEAN PARLIAMENTARY DISCOURSE

The article deals with the issue of the communicative category “tolerance” representation in the English European parliamentary discourse by means of lexical-semantic level of the English language. The concept of the English European parliamentary discourse has been clarified and a modern understanding of tolerance as a communicative category and its role in the English European parliamentary discourse have also been defined in the article.

The article analyzes and systematizes lexical-semantic means of expression of the category “tolerance” in the English European parliamentary discourse. Attention is focused on the morphological and word-forming categories of vocabulary, which express a tolerant position in the English European parliamentary discourse, as well as on stylistic groups of this vocabulary. The phenomenon of feminitive, as well as the role of euphemisation and dysphemisation as a means of representation the communicative category “tolerance” in the English European parliamentary discourse at the lexico-semantic level are considered. The article also defines the role of terminology as a lexical means of representation the communicative category “tolerance” in the English European parliamentary discourse, explores the use of special terminology for the tolerant nomination of different population groups.

The article identifies the main context, the subject of the English European parliamentary discourse, within which lexical-semantic means that represent the communicative category “tolerance” are used. The analysis of the lexical-semantic means that implement the communicative category of “tolerance” in the English European parliamentary discourse makes it possible to identify the basic values of this type of discourse, to clarify the main features of the implementation of tolerant communicative behavior in Europe.

This publication aims to compensate for the lacunae that are currently present in the field of the English European parliamentary discourse researches in terms of the implementation of the communicative tolerance category. The relevance of the publication is due to the European integration process that is observed in Ukraine nowadays and requires a multi-sectoral, including linguistic, analysis of the European society, its values, norms, requirements in the field of political, parliamentary and diplomatic communication.

Key words: *communicative category tolerance, English European parliamentary discourse, lexico-semantic means, feminitive, euphemism, dysphemism.*